

het niet de boeken van Matthew Arnold die Eduard Hicks zo duur vindt (III, 53), maar wel die van diens vader, de theoloog en historicus Thomas Arnold. Zulke schoonheidsfoutjes doen echter nauwelijks afbreuk aan de wetenschappelijke acribie van het geheel, dat overigens als briefeditie model kan staan en vooral een grondige bijdrage levert tot de Gezelle-studie.

Karel Wauters

De briefwisseling van Guido Gezelle met de Engelsen 1854-1899, door BOUDEWIJN DE LEEUW, PATRICK DE WILDE en KRIS VERBEKE onder leiding van prof. dr. ADA DEPPEZ. Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent, 1991, 3 dln.

Raster: 25 jaar grensverleggende literatuur

Laat ik beginnen met een on-dubbelzinnige uitspraak: ik vind *Raster* sinds vele jaren het beste literaire tijdschrift van Nederland (en België). Dat zal u niet verwonderen als ik daaraan toevoeg dat ik sinds 1983 deel uitmaak van de redactie. Dit artikel, geschreven bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van *Raster*, heeft dus geen enkele objectieve pretentie, het is geschreven door een betrokkene. Ik zou dat, als lezer, trouwens geen bezwaar vinden; betrokkenheid - in een meer algemene zin van het woord - lijkt me zelfs een voorwaarde om over welk literair onderwerp dan ook te schrijven. Misschien is dat wel de belangrijkste reden waarom ik *Raster* nu al een kwart eeuw het beste, dat wil zeggen het inspirerendste literaire tijdschrift vind: het geeft blijk van een intense betrokkenheid bij de literatuur.

In de jaren zestig, nog op de middelbare school, had ik een abonnement op *Merlyn*, het blad van Kees Fens, J.J. Oversteegen en H.U. Jessurun d'Oliviera dat een nieuwe norm voor de literaire kritiek in ons taalgebied heeft geïnstalleerd. Het liet via talloze minutieuze analyses zien wat de voordelen waren van een streng tekstgerichte aanpak: ook werk van „moeilijke” auteurs als Lucebert en Vroman of Hamelink en

Ten Berge bleek voor de onbevooroordeelde, precieze lezer, die niet te beroerd is af en toe eens naar woordenboek of naslagwerk te grijpen, alleszins toegankelijk. Ik aarzel niet te zeggen dat *Merlyn* mij heeft laten zien dat hypothetisch lezen een avontuur kan zijn waar je voorgoed aan verslingerd kunt raken.

Toen *Merlyn* na vier jaargangen in november 1966 werd opgeheven, stond er twee pagina's na het redactionele slotwoord een aankondiging van een nieuw, op 1 april 1967 te verschijnen tijdschrift - *Raster* geheten - dat „het essayistisch beginsel” van „de structurele analyse” zou voortzetten. Het lag voor de hand dat ik me ook op dit nieuwe blad zou abonneren.

Aanvankelijk leek *Raster* inderdaad een soort voortzetting van *Merlyn* te worden - Oversteegen analyseerde Marsman, Fens de „Ballade van de gasfitter” van Achterberg en „Het veer” van Nijhoff - maar al spoedig werd duidelijk dat het blad toch vooral een eigen karakter zou krijgen. En dat kon ook moeilijk anders, gezien het feit dat de enige redacteur, H.C. ten Berge, allereerst dichter was, en wel dichter met eigenzinnige voorkeuren. „In de eerste plaats wil de redactie zoveel mogelijk creatieve bijdragen publiceren, waarbij werk van grotere omvang in beginsel geen bezwaar is” - zo luidde de intro van „Wat wil *Raster*?” in het eerste nummer. Om een idee te krijgen van de aard van die „creatieve bijdragen” was het inleidende essay van Ten Berge instructiever dan dat woord vooraf van „de redactie”: zich afzettend tegen allerlei „emotionele poëzie” breekt Ten Berge er een lans voor wat hij - met Rein Bloem en onder verwijzing naar de *Cantos* van Pound - de „logopoeia” noemt, „een dichtkunst waarvan het intellect een blijvend element is en een motories onderdeel vormt.” De criticus van die dichtkunst zal aan hoge eisen moeten voldoen, eigenlijk zou hij op zijn minst - aldus Ten Berge - vergelijkende literatuurwetenschap moe-

ten hebben gestudeerd. Het is duidelijk dat de auteur die eis vooral stelt aan lezers van *zijn* poëzie, die immers van meet af aan materiaal ontleent aan oude, bij voorkeur niet-westerse, orale culturen.

In de eerste periode van zijn bestaan, tussen 1967 en 1973, zijn er zes jaargangen *Raster* verschenen van elk vier nummers en met een totaal aantal pagina's van 3343. Een substantieel gedeelte daarvan was inderdaad gewijd aan „creatieve bijdragen”, in het bijzonder poëzie, uit binnen- en buitenland. Auteurs die, naast Ten Berge, regelmatig in *Raster* publiceerden waren o.m.: Rein Bloem (ook over film), Simeon ten Holt (over muziek), Breyten Breytenbach, Jan Elburg, T.A. van Dijk (over literatuurtheorie en semiotiek), Hans Faverey (het kan geen kwaad er eens op te wijzen dat Ten Berge in zekere zin de „ontdekker” van Faverey is: vele jaren lang werd diens poëzie onder de noemer „onbegrijpelijke wartaal” terzijde geschoven; *Raster* was toen de enige plek waar Faverey met zijn werk terecht kon), Redbad Fokkema, Gust Gils, Jacques Hamelink, W.F. Hermans (aan wie - het zal de huidige *Raster*-lezer vreemd in de oren klinken - zelfs een speciaal nummer werd gewijd, een eer die verder alleen Vestdijk en F.C. Terborgh ten deel viel), A. Roland Holst, Gerrit Kouwenaar, Lidy van Marissing, Daniël Robberechts, Edoardo Sanguineti (die evenals Calvino en andere Italianen door de latere *Raster*-redacteur Pieter de Meijer in Nederland werd geïntroduceerd), Gary Snyder, Nathaniel Tarn, Terborgh, J.F. Vogelaar (die o.m. essays van Adorno en Benjamin vertaalde), Kenneth White en Ad Zuiderent.

Maar hoezeer *Raster* zijn actieradius ook uitbreidde, „de (vaak onverholen) tegenstand” - constateert Ten Berge in het slotnummer - werd alsmaar „groter en het lezerstal kleiner. Nu is het eerste verschijnsel gunstig - men is blijkbaar met iets bezig dat tegen de stroom in gaat - het tweede echter kan leiden tot ontmoediging (...).”

LITERATUUR

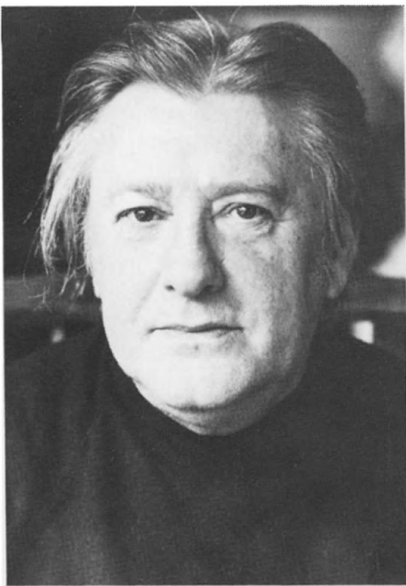
Raster had blijkbaar een merkwaardige reputatie opgebouwd: behalve tegendraads zou het blad ontoegankelijk, sectarisch, doctrinair, marxistisch, hermetisch, kortom: onleesbaar zijn. Dat lijken, voor wie nog eens wat door oude jaargangen bladert, evenzovele afweerreacties van luie lezers, want *Raster* heeft al die jaren - gemiddeld gesproken - juist uitgemunt door helderheid, nauwgezetheid en openheid.

Zo ontmoedigd was Ten Berge overigens niet of hij behoorde, na een *Raster*-loos tijdperk van ongeveer vier jaar, opnieuw tot de redactie toen het blad in 1977 werd heropgericht. De nieuwe redacteurs waren J. Bernlef, De Meijer en Vogelaar. Dat was een betrekkelijk heteroog gezelschap, maar wat men, bij alle evidente verschillen, met elkaar deelde was een open, nieuwsgierige, niet door de grenzen van eigen werk, tijd of land beperkte blik op de literatuur en de cultuur in het algemeen. Bij nader inzien zijn het vermoedelijk juist die verschillen geweest waar het blad zijn kwaliteiten altijd grotendeels aan te danken heeft gehad: ze leidden (en leiden) immers tot discussie - af en toe ook in het tijdschrift zelf - en tot een grote verscheidenheid van auteurs en thema's. Het was overigens naar aanleiding van een gesprek over Nederlands proza en avant-garde in het tweede nummer van de eerste jaargang dat ik zelf, als auteur, bij *Raster* betrokken raakte. De brief met kritische kanttekeningen die ik de redactie stuurde, spoedig gevolgd door mijn eerste essays, was voor haar aanleiding om mij regelmatig om bijdragen te vragen, en een paar jaar later om mij te vragen de door universitaire functies opgeslokte De Meijer in de redactie op te volgen.

Er wordt de laatste tijd nogal eens gezegd dat alle literaire tijdschriften op elkaar lijken, dat ze onderling verwisselbaar zijn. Ik vind dat onzin. *Raster* onderscheidt zich in elk geval duidelijk van alle andere tijdschriften. Dat hangt samen met het feit dat *Raster* het enige „tijdschrift in

boekvorm” is, niet alleen uiterlijk (dit is het moment om vormgever Kees Nieuwenhuijzen te noemen, wiens aandeel in de continuïteit van het blad sinds 1967 „het uiterlijk” trouwens verre teboven gaat), maar vooral ook inhoudelijk. *Raster* voert nooit zomaar een open-brievenbuspolitiek: over elke aflevering wordt langdurig en intensief vergaderd en pas als de redactie een duidelijk beeld heeft van wat ze met een bepaald nummer wil, worden er auteurs uitgenodigd voor soms nauwkeurig omschreven, soms vrij geformuleerde opdrachten. Steeds meer proberen we opdrachten zo te formuleren dat auteurs (de redacteurs inbegrepen) zich uitgedaagd voelen, dat ze ertoe aangezet worden dingen te schrijven die zonder *Raster* nooit geschreven zouden worden.

Dat betekent dus dat we zogenaamde themanummers maken; vrije ruimte voor anderssoortige bijdragen is er nog maar zelden - wat we soms óók wel eens als een nadeel ervaren. Nu eens betreft het thema een auteur, dan weer een algemener onderwerp. *Raster* heeft in de loop der jaren een grote reputatie opgebouwd waar het de introductie betreft van relatief onbekende of belangwekkende, veelal buitenlandse auteurs. Er was uitgebreide aandacht voor o.m. Valéry, Michaux, Robert Walser, Beckett, Duras, Cortázar, Calvino, Flaubert, Kluge, Benjamin, Eco, Hanlo, Gilliams en Enzensberger. Thematisch aan bod kwamen verder o.m.: de stad, het geheugen, het vertellen, het fragment, „gestoorde teksten”, de mythe, de toekomst van het lezen, de machine, het groteske, fotografie, de satire en „Europa”. Recent verschenen een „eetnummer”, een aflevering over „Oulipo” (Queneau, Perec, Roussel), over kinderliteratuur en over respectievelijk naar aanleiding van het boek *Vervolging, vernietiging, literatuur* van S. Dresden. Sinds 1977 zijn er zo zevenenvijftig „tijdschriften in boekvorm” van bij elkaar meer dan tienduizend bladzijden verschenen.

Louis Paul Boon (1912-1979).

Bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van *Raster* (dit voorjaar passend gevierd in het Amsterdamse theater De Balie) verscheen er een verrassende laudatio in het weekblad *De Groene Amsterdammer* van de hand van Kees Fens. Met enige schroom citeer ik daaruit, bij wijze van afsluiting, deze alinea: „Van Raster-poëzie of -proza kan niet worden gesproken. Dat is niet erg, want er is al genoeg aan verzen en verhalen met de naam van een tijdschrift als soortnaam. Het belang van *Raster* blijft de grote ernst, de gedegenheid en originaliteit waarmee vooral de gezichtspunten van waaruit onderwerpen uit de literatuur van binnen- en buitenland worden benaderd en behandeld. De vijftwintig jaar hebben een hoeveelheid essayistiek van formaat opgeleverd die door geen enkel tijdschrift is geëvenaard. De bundels van Vogelaar en Offermans alleen al kunnen het bewijzen. Dat formaat is onvermijdelijk normgevend. Het is nog sterker en ook treuriger: *Raster* is nog zo ongeveer het enige blad waar essayistiek wordt beoefend. Voor het laatste nieuws zie men de dagbladen.” Dan hoort u het ook eens van een ander.

Cyrille Offermans

De kantieke schoolmeester

Van het lang aangekondigde nieuwe tijdschrift van het L.P. Boon Genootschap, *De kantieke schoolmeester*, is vorig jaar een nulnummer verschenen. Het is een „halfjaarlijks tijdschrift voor de Boonstudie”, dat een gecombineerde voortzetting brengt van de vroegere *Jaarboeken* en *Tijdingen*, uitgegeven door hetzelfde genootschap. Dit nulnummer voldoet in alle opzichten aan de hooggespannen verwachtingen. Het is een fors boekdeel geworden (466 pagina's), met een rijk gevarieerde inhoud. Alles wijst erop dat deze nieuwe reeks - nu uitgegeven in samenwerking met het L.P. Boon Documentatiecentrum aan de U.I. Antwerpen - grondig werd

voorbereid en dat hier een forum tot stand is gekomen waarin de Boon-studie op hoog niveau kan worden voortgezet. Het is in ieder geval verheugend dat een hele generatie nieuwe, jonge onderzoekers klaar blijkt te staan om voor continuïteit en vernieuwing in de Boon-studie te zorgen.

De kantieke schoolmeester is - zoals het bij de gelijknamige figuur uit *De Kapellekensbaan* past - keurig ingedeeld in herkenbare rubrieken. Per boekdeel zal telkens één werk van Boon worden belicht - in dit nulnummer is dat de „moeilijke” roman *De paradijsvogel*. Vervolgens zijn er korte opstellen, worden mensen aan het woord gelaten die Boon goed hebben gekend maar die, naar de smaak van de redactie, hun stem nog niet of te weinig hebben laten horen. Een aparte rubriek wordt ingeruimd voor niet eerder gepubliceerd of weinig verspreid werk van Boon zelf; verder is er nog bibliografisch werk (een voortzetting van de eerder in boekvorm verschenen secundaire bibliografie door G.J. van Bork en G. ten Houten-Biezeveld) en wordt ook aandacht besteed aan Boons plastisch werk. Achteraan zijn ten slotte nog recensies samengebracht en wordt het „reilen en zeilen” van het Genootschap in „Tijdingen” toegelicht.

De presentatie van dit boek gebeurt door Willy van Cannegem, hoofdredacteur. In het redactiewerk is echter ook de hand van redacteurs Stefan Franck, Kris Humbeek en Jeroen Olyslaegers herkenbaar: dit nulnummer lijkt wel een uitbreiding van het door Humbeek en De Wispelaere geredigeerde Boon-nummer van *Restant* (cfr. *Ons Erfdeel*, 1991, nr. 2, pp. 271-272).

Aan *De paradijsvogel* zijn hier maar liefst vier bijdragen gewijd die, samen met het haast gelijktijdig verschenen opstel van G.J. van Bork over Boons gebruik van bronnen in *De paradijsvogel* (in *Literatuur*, 1991, nr. 3, mei-juni), meteen een indrukwekkende secundaire literatuur over dit uitzonderlijke, mythisch-allegorische

boek oplevert. Het meest diepgaande is het uitgebreide - wel enigszins wijdlopipe - opstel van Kris Humbeek, dat evenals het essay in het Boon-boek van *Restant*, een onderdeel is van zijn studie *Kleine Apocalyps* (de publikatie van nog twee hoofdstukken wordt voor de volgende aflevering van *De kantieke schoolmeester* aangekondigd). Ook hier weer gaat Humbeek, nogal polemisch, kritisch in op de stellingnamen, nalatigheden en tekortkomingen van bekende Boon-onderzoekers als Vanheste/Muyres en Leus (e.a.). Deze confrontatie vormt echter slechts een springplank voor een uitgebreide persoonlijke uiteenzetting over en „duiding” van Boons kritiek van het moderne nihilisme. Boons ideeëngoed wordt in verband gebracht met dat van Nietzsche, Freud en Benjamin, maar, zo wordt betoogd, „als romaneske blasfemie is *De paradijsvogel* wellicht nog het beste te vergelijken met het nu welhaast vergeten werk van Klabund (p. 183). Ook met Bordewijk is een verband aan te wijzen.

In de rubriek kortere opstellen vallen enkele interessante bijdragen op: zo over Boons gedichten bij beelden van Luc de Blok (door G. Wildemeersch), en over de stukjes die werden geschraapt in de editie van Boons *Memoires* (door W. de Poorter); Vanheste drukt enkele onbekende romanfragmenten af uit de jaren dertig; P. de Wispelaere publiceert aantekeningen bij een lezing van *De voorstad groeit*.

De bijdragen in dit boek zijn te talrijk om hier tot in details voorgesteld te kunnen worden. Toch moet nog speciaal worden gewezen op de tekst van een lezing die Boon zelf over *De Kapellekensbaan* in Aalst heeft gehouden. De lezing is niet gedateerd, maar is ontstaan kort vóór het verschijnen van *Zomer te Ter-Muren*. Boon geeft er, keurig overzichtelijk genummerd, de thema's aan die hij in zijn roman heeft verwerkt: de opkomst van het socialisme, „het verdwijnen van een zeker idea-